

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ชุดระบำศรีเทพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการวิเคราะห์เอกสาร บันทึกทำรำกระบวนการทำรำให้เป็นลายลักษณ์อักษร

ผู้ศึกษาแบ่งการศึกษาและวิเคราะห์นาฏยประดิษฐ์ชุดระบำศรีเทพ ออกเป็น 3 ส่วน คือ ประวัติความเป็นมาของระบำศรีเทพ รูปแบบการแสดงระบำศรีเทพ และกระบวนการรำ โดยสามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้า ได้ดังนี้

- 1.ประวัติความเป็นมา และแนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุดระบำศรีเทพ
- 2.องค์ประกอบของการแสดงระบำศรีเทพ ในหัวข้อดังต่อไปนี้
 - 2.1 ทำรำ กระบวนทำรำ
 - 2.2 เครื่องดนตรีและท่วงทำนองเพลง
 - 2.3 เครื่องแต่งกาย
 - 2.4 โอกาสที่ใช้แสดง

โดยได้ศึกษาจากการเก็บข้อมูลทางเอกสาร ตำรา งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการฝึกปฏิบัติ แล้วได้รวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรตลอดจนบันทึกทำรำโดยละเอียด

1.ประวัติความเป็นมาและแนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุดระบำศรีเทพ

จากคำรายนามายสมศักดิ์ ศรีวรรณะ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ มอบหมายให้ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ได้ดำเนินการวิจัย โดยการนำของผู้ช่วยศาสตราจารย์คมคาย หมีนสาย นายชลอ นุเทศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ แดงสวัสดิ์ นางปิ่นธนา สงวนบุญพงษ์ นายช่วงวิทย์ เทียนศรี และคณะ ได้ดำเนินการวิจัยอุทยานประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีเทพ และได้นำข้อมูลในการวิจัยมอบหมายให้ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ คิดประดิษฐ์การแสดงชุดใหม่ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2533 ภายใต้การนำของนายชลอ นุเทศ หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ นางปิ่นธนา สงวนบุญพงษ์ และนางสาวกิงกาญจน์ มั่นคงดี อาจารย์ประจำภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ และนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ รุ่นที่ 2 วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ โดยได้นำหลักฐานที่เป็นศิลปะสมัยต่าง ๆ ที่เข้า

มามีอิทธิพลในเมืองโบราณศรีเทพ ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมอินเดีย ศิลปวัฒนธรรมทวารวดี ศิลปวัฒนธรรมขอม มาประยุกต์ให้เข้ากับดนตรีที่ได้ประดิษฐ์ขึ้น โดยนำศิลปวัฒนธรรมทั้ง 3 มาผนวกเข้าด้วยกัน

แนวคิดในการสร้างสรรค์ระบำศรีเทพ สร้างขึ้นจากหลักฐานทางโบราณวัตถุ และ

โบราณสถานเมืองโบราณศรีเทพ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์จากหลักฐานที่นำมาประดิษฐ์ทำรำคือ ศิลปวัฒนธรรมอินเดีย เนื่องจากมีการค้นพบประติมากรรมในเมืองโบราณศรีเทพ ประติมากรรมส่วนใหญ่เป็นเทวรูปพระนารายณ์สวมมาลาแบบตริภังค์ ตามแบบอินเดีย ต่อมาในปลายยุคศิลปวัฒนธรรมของอิทธิพลอินเดีย เชื่อมอำนาจลงในราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 15 อิทธิพลโบราณศรีเทพ เพราะเชื่อว่าในสมัยโบราณยุคนั้น มีการติดต่อค้าขายเชื่อมระหว่างอาณาจักรทวารวดีทางภาคกลาง หลักฐานศิลปกรรมที่ยุคศิลปวัฒนธรรมทวารวดี ที่มีอิทธิพลกับเมืองโบราณศรีเทพที่ปรากฏอยู่คือ พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ธรรมจักรศิลา เสาศิลา และระฆังหิน เมื่ออาณาจักรทวารวดีเชื่อมอำนาจลง อิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมขอมก็เข้ามามีอำนาจในเมืองโบราณศรีเทพราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 หลักฐานประติมากรรมที่ปรากฏในเมืองศรีเทพ คือ ภาพศิลาหลัก ทับหลังศิลา ทับหลังสลักเป็นภาพพระอิศวร และพระอุมา ทรงโคเนนทิ หรือเศียรติมุขคือ ศีรษะสัตว์ซึ่งไม่มีขากรรไกรล่าง ถือนาคห้าเศียรอยู่ในมือ ทั้งลักษณะผ้าทองของพระอิศวรและพระอุมารวมทั้งลวดลายบนทับหลัง บ่งให้เห็นว่าอยู่ในศิลปะขอมแบบบายน โดยได้นำเอาศิลปกรรมสมัยต่าง ๆ ได้แก่ เทวรูปโบราณที่ปรากฏในเมืองโบราณศรีเทพ ตลอดจนศิลปะร่วมสมัยเดียวกับเมืองโบราณศรีเทพมาคิดประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นทำรำ และออกแบบเครื่องแต่งกาย ของระบำศรีเทพ ส่วนทำนองเพลง ได้นำเอากำหนดเพลงขอมดำเนินของเก่า จากทำนองเพลงชั้นเดียว มาขยายทำนองเพลงเป็นอัตรา 2 ชั้น ใช้ประกอบการแสดงของระบำชุดนี้

2.องค์ประกอบของการแสดงระบำศรีเทพในหัวข้อต่อไปนี้

2.1 ทำรำ กระบวนทำรำ

จากการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณศรีเทพแล้วนั้น ผู้จัดทำจึงได้นำเอาศิลปกรรม 3 สมัยที่มีอิทธิพลกับเมืองโบราณศรีเทพ คือ ศิลปกรรมอินเดียโบราณ ศิลปกรรมทวารวดี และศิลปกรรมขอม มาประดิษฐ์ทำรำนานาฏยประดิษฐ์ชุดระบำศรีเทพ โดยได้นำลีลาท่าทางของเทวรูปแต่ละสมัยมาเป็นหลักในการประดิษฐ์และจินตนาการศิลป์ ทำรำที่ศึกษาในแต่ละสมัยมีดังต่อไปนี้

2.1.1 ทำรำที่ศึกษาศิลปอินเดียในตำรานาฏศาสตร์

เรื่องทथยกำเนตของนาฏศิลป์อินเดีย มีกล่าวได้ว่าในคัมภีร์ภทรนาฏยศาสตร์ เป็นเรื่องที่ทำนภตมุณีได้เล่าให้พระฤษีทั้งหลายฟัง โดยนำมาเล่า ณ ที่นี้โดยย่อกล่าวคือ บรรดาทวยเทพมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า ได้พากันไปกราบทูลพระพรหม มหาเทพเจ้าว่าทวยเทพทั้งหลาย ประารณนาจะได้สิ่งสมควรแก่การเล่นอันน่าดูและน่าฟังเพื่อเป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจตามเหมาะสมแก่ทวยเทพชาวสวรรค์ และเพื่อให้ทุกคนวรรณะสดับฟังได้ในกาลต่อไปด้วย พระพรหมจึงทรงพิจารณาหยิบยก ปาฐะยะ คือ คำพูดคำ

เจระจา มาจากคัมภีร์ฤคเวท ทรงหยิบยกเอา คีตะ คือการขับร้อง มาจากคัมภีร์สามเวท ทรงหยิบยกเอา อภินัย คือ ลีลาท่าทาง มาจากคัมภีร์ยชุรเวท และทรงหยิบยก รส มาจากคัมภีร์อาถรรพเวท แล้วทรงผนวก เข้าด้วยกัน เกิดเป็นศิลปะแห่งการฟ้อนรำอันสละสลวยชดช้อยงดงาม พระพรหมจึงขนานนามซึ่งพระองค์ ทรงสร้างขึ้นใหม่นี้ว่า “นาฏยเวท” นับเป็น พระเวทที่ 5 แล้วพระองค์ทรงประทานความศักดิ์สิทธิ์และความมี สง่าให้เสมอด้วยคัมภีร์พระเวททั้งสี่ (คือ คัมภีร์ ฤคเวท สามเวท มธุรเวท และอาถรรพเวท) ซึ่งมีมาก่อน ครั้นต่อมา พระพรหม มหาเทพเจ้าได้ทรงประทานพระเวทที่ 5 นี้แก่ท่านภรตมุนีให้ฝึกหัดบุตรชายของท่าน 100 คน เพื่อเป็นผู้นำนาฏยเวทลงมาสู่ประชากรทั้งปวง ณ มนุษย์โลก พระเวทเกี่ยวกับศิลปะแห่งการละคร ฟ้อนรำ จึงมาแพร่หลายแก่มวลมนุษย์ด้วยประการฉะนี้

ส่วนท่ารำแม่ท่าที่เรียกว่า กรณะ ในคัมภีร์ภรตนาฏยศาสตร์ ซึ่งมี 108 ท่า มีผู้จำหลัก รูปแสดงท่ารำเป็นแบบฉบับไว้ในประเทศอินเดีย เป็นรูปศิลาจำหลักก็มี เป็นรูปไม้แกะจำหลักก็มี เข้าใจว่า รูปหล่อโลหะก็คงมี แต่รูปจำหลักชิ้นสำคัญที่รู้จักกันมาก ก็คือภาพแกะจำหลักท่า “กรณ” ที่เล่าไว้ในโคปุระ ประตูด้านตะวันออกทางเข้านาววิหารศิวนาฏราช ที่เทวสถาน จิทัมพรัมใต้เมืองมัทราช ในอินเดียได้ รูปจำหลักท่ารำเหล่านี้เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบให้เกิด ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอินเดียโบราณได้มีอยู่กับดินแดนภาคอื่นของโลก เช่น ดินแดนภาคเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะในผืนแผ่นดินซึ่งเป็นประเทศไทย บัดนี้ท่ารำที่ผู้เขียนศึกษาจากตำรา นาฏยศาสตร์มีดังนี้

1. ท่าที่ 2 วรตติตะ (ท่าเปิดเผย)
2. ท่าที่ 6 ลินะ (ท่าประนมมือหรือท่าหลบ หรือท่าแอบซ่อน)
3. ท่าที่ 10 อรรณนิฏฐกะ (ท่ากระทบเท้าข้างเดียว หรือเขย่งเท้าข้างเดียว)
4. ท่าที่ 12 อรรณเรจิตะ (ท่าย่อกึ่งหนึ่ง หรือ ยกแขนข้างเดียว)
5. ท่าที่ 13 วัคชะสวัสติกะ (ท่าไขว้มือที่อก)
6. ท่าที่ 14 อนุมัตตะ (ท่าคลั่ง)
7. ท่าที่ 21 วิกษิปตะจากชิบตะกะ (ท่าขัดมือขัดเท้า)
8. ท่าที่ 23 อัญจิตะ (ท่าป้อง หรือ ท่าห้ามเกรงใครจะจับต้องหรือท่างอมมือ)
9. ท่าที่ 32 มูรณิตะ (ท่าคลั่งเคล้าเหมือนผึ้ง หรือท่าหมุนรอบเหมือนผึ้ง)
10. ท่าที่ 35 ภูชังคะตวัสตะเรจิระ (ท่าย่อตัวกลิ้ง)
11. ท่าที่ 41 ทัณตะกะเรจิตะ (ท่าแกว่งไม้เท้าย่อตัว)
12. ท่าที่ 50 ลลาฏะติละกะ (ท่าเจิมหน้าผาก)
13. ท่าที่ 52 กุญจิตะ (ท่างอแขน)
14. ท่าที่ 64 นิศุมภิตะ (ท่าถุกฆ่า หรือท่าฆ่า)
15. ท่าที่ 68 คชากริทธิตะกะ (ท่าข้างลำพอง)

16. ท่าที่ 69 ตละสัสมโพลิตะ (ท่าตบฝ่ามือ)
17. ท่าที่ 79 อปะกรานตะ (ท่าก้าวไปข้างหน้า)
18. ท่าที่ 82 ทัณฑะปาทะ (ท่าเหยียบ)
19. ท่าที่ 102 วิษกัมมะ (ท่าใส่ลูกตาล)

ระบาศรีเทพนี้นำท่ารำจากตำรานาฏยศาสตร์ จำนวน 19 ท่านี้ มาดัดแปลงและประยุกต์ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยใช้ลีลาทางนาฏศิลป์ไทยมาเป็นหลักในการประดิษฐ์ท่ารำ ฉะนั้นท่าในตำรานาฏยศาสตร์กับท่ารำที่ประดิษฐ์ขึ้นจะมีความแตกต่างและใกล้เคียงกันบ้างตามความเหมาะสมของลีลาท่ารำ

2.1.2 ท่ารำที่ศึกษาจากศิลปะทวารวดี

อาณาจักรทวารวดี ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของจีนว่า เป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่ ตั้งอยู่ระหว่างเมืองศรีเกษตรของพม่ากับเมืองลิศานบุรีของกัมพูชา และจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ปรากฏว่ามีศิลปวัฒนธรรมแบบทวารวดี ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ปรากฏอยู่ 3 กลุ่มด้วยกัน

1. วัฒนธรรมแบบทวารวดีในบริเวณภาคกลาง เช่น จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสระบุรี และจังหวัดปราจีนบุรี วัฒนธรรมในเขตนี้มีฝีมือการทำศิลปะในด้านต่าง ๆ ละเอียดยิ่งกว่าที่อื่น ๆ ศูนย์กลางวัฒนธรรมในเขตนี้อยู่ที่เมืองนครปฐม และเมืองอู่ทอง

2. วัฒนธรรมทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครพนม จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดมหาสารคาม ศิลปวัตถุในแถบนี้ ลักษณะผสมระหว่างศิลปกรรมทวารวดี และศิลปกรรมพื้นเมือง ฝีมือการทำของจะหยาบกว่าทางภาคกลาง ศูนย์กลางของความเจริญของวัฒนธรรมเขตนี้ คือเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. วัฒนธรรมแบบทวารวดีในภาคเหนือ ส่วนใหญ่พบที่จังหวัดลำพูน มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะทวารวดีกับลพบุรี ซึ่งเป็นต้นเค้าของศิลปะอู่ทอง

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในภาคใต้ มีวัฒนธรรมทวารวดีอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ที่เด่นชัดมากได้แก่ บริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่อำเภอท่าช้าง อำเภอไชยา และอำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นต้น

จากการสำรวจชุดแต่งโบราณสถานของกรมศิลปากรในระยะ 10 ปี ก่อนที่แล้วมา สันนิษฐานว่าอิทธิพลสมัยทวารวดีนั้น ได้เข้ามาในประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 ผู้จัดทำจึงศึกษาท่ารำจากศิลปะทวารวดีเป็นรูปปั้นที่ค้นพบที่ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นรูปคนเล่นดนตรีและพ่อนรำ ลักษณะท่าทางเหมือนท่ารำในตำรานาฏยศาสตร์ คือ ท่าจรุระ และศึกษารูปปั้นที่บ้านโคกไม้เดน อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นรูปนางกนิรีพ่อนรำคล้าย ท่า ลลิตา ในตำรานาฏยศาสตร์และศึกษารูปปั้นที่ค้นพบบ้านจันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นรูปนางกนิรีพ่อนรำคล้ายท่า อัญจิตะ ในคัมภีร์

ภรตนาฏยศาสตร์ และภาพสลักหุ่นในถ้ำโพธิสัตว์ ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผู้จัดทำได้นำลักษณะของรูปปั้นที่ศึกษามาประกอบในการประดิษฐ์ทำราระบำศรีเทพขึ้น

2.1.3 ทำรำที่ศึกษาจากศิลปขอม

ยุคศิลปวัฒนธรรมแบบขอมก่อนสร้างเมืองพระนคร ขอมสมัยเมืองพระนครมาจนถึงยุคขอมในสมัยบายัน

ชนชาติขอมเป็นบรรพบุรุษของชนชาติกัมพูชาในปัจจุบันนี้ มีภาษาพูดคล้ายกับชนชาติมอญ ซึ่งอยู่ในประเทศพม่า อยู่ในกลุ่มภาษาพวกออสโตร – ออเชียติด ประวัติของขอมปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของจีน โดยกล่าวถึงอาณาจักร – พุ้นัน ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของแหลมอินโดจีน และอาณาจักรนี้ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 9 ลงมา

ชนชาติพุ้นัน ได้รับอารยธรรมมาจากอินเดียและจีน โดยราชินีของพุ้นันได้ทำการสมรสกับชาวต่างชาติ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นชาวอินเดีย และได้สร้างอารยธรรมใหม่ให้แก่ราชินีของพุ้นัน โดยการให้มีการสวมเสื้อผ้า และจีนได้นำอารยธรรมการนุ่งผ้าไปอาณาจักรพุ้นันด้วย และในตอนหลังพราหมณ์อินเดีย ชื่อโกณทิญญะได้ครอบครองอาณาจักรพุ้นันแล้วนำเอาอารยธรรมของอินเดียมาเผยแพร่ และรับเอาอารยธรรมจากจีนมาผสมผสานผสานทำให้เกิดอารยธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของขอมขึ้น โดยนำมาผสมผสานกับอารยธรรมของชนพื้นเมืองด้วยอีกส่วนหนึ่ง

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 ราชินีแห่งแคว้นเจนละคือ พระเจ้าอิตานวรมัน ได้ยึดอาณาจักรของพุ้นันไว้ได้ นั่นคือการสิ้นสุดของอาณาจักรแห่งนี้ และพระเจ้าอิตานวรมัน ได้ทรงสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกว่า อิตานปุระ สันนิษฐานว่าเมืองหลวงใหม่นี้อยู่ในยุคของสมโบร์ไพกุกใกล้เมืองกำพงชมในปัจจุบัน

พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ตามหลักฐานศิลาจารึกกล่าวว่า เสด็จมาจากชวา และทำให้อาณาจักรเจนละเป็นปึกแผ่น และเชื้อสายของพระองค์โยศวรมันได้สร้างเมืองหลวงของอาณาจักรเจนละขึ้นมาใหม่ คือ ยโสธรปุระ หรือเมืองพระนคร มีเขาพนมมาตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของเมือง

ในช่วงนี้เองที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกของเมืองศรีเทพ ที่มีการกล่าวขาน ของกษัตริย์ขอมแห่งแคว้นเจนละ ได้กล่าวว่าเมืองโบราณศรีเทพมีความเจริญรุ่งเรือง เทียบกับสมัยของพระเจ้าภวรวรมันที่ 1 ซึ่งครองราชย์ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 12 นอกจากหลักศิลาจารึกบางหลักที่ค้นพบ คือ ศิลาจารึกหมายเลข เค 979 จารึกด้วยภาษาขอมเป็นตัวอักษรก่อนสมัยสร้างเมืองพระนคร คือก่อนสมัยของพระเจ้าโยศวรมันนั่นเอง

จากความคิดเห็นของ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ได้กล่าวไว้ แสดงให้เห็นว่าศิลปขอมที่เข้ามา มีอิทธิพลในประเทศไทยนั้น ต้องศึกษาจากศิลปพบุรี และเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าศิลปพบุรี และศิลปในยุคเมืองโบราณศรีเทพ น่าจะมีส่วนสัมพันธ์กัน และร่วมยุคสมัยเดียวกัน ศิลปขอมที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยนั้นแบ่งออกเป็นดังนี้

- สมัยสมโบรีไพรกุก (ปลายพุทธศตวรรษที่ 12)
- สมัยไพรกเมงและกำพงพระ (พุทธศตวรรษที่ 13 – 14)
- สมัยพระโค (ราวพุทธศตวรรษที่ 15)
- สมัยบาแควง (ราวพุทธศตวรรษที่ 15)
- สมัยแปรูป (ต้นพุทธศตวรรษที่ 16)

และต่อมา คือ สมัยปาปาน นครวัด และบายน

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้นำเอารูปแบบของศิลปะขอมในสมัยลพบุรีที่สามารถนำมาใช้ประกอบเป็นลักษณะท่ารำ ในการประดิษฐ์ท่ารำในการแสดงนาฏลีลาชุดระบำศรีเทพ คือหลังจากเทวรูปพระวิษณุกรรม สมัยลพบุรี ลักษณะท่ารำนั่งทับสันตั่งเข้าขึ้นมาเป็นท่ารำ

2.1.4 ท่ารำที่ศึกษาจากเทวรูปเมืองศรีเทพ

เทวรูปจากเมืองศรีเทพเทวรูปหมายเลข 1,2 คือ เทวรูปพระวิษณุ เทวรูปองค์นี้ประทับยืนเอียงกายแบบตริภังค์ มี 4 กร สวมหมวกทรงกระบอก นุ่งผ้าสมพตสลักอย่างคร่าว ๆ ไม่มีริ้ว กรทั้ง 4 ของเทวรูปที่แยกออกจากลำตัวหักหายไป สิ่งของที่อยู่ในพระหัตถ์ของเทวรูปจึงไม่สามารถกำหนดได้ แต่ภาพแผ่นทองดินที่พบที่เมืองศรีเทพสวมหมวกทรงกระบอก ถือจักร สังข์ คทา และดอกบัว สิ่งที่อยู่ในพระหัตถ์ของเทวรูปทำให้ทราบได้เป็นรูปพระวิษณุ ผู้จัดทำจึงนำเอาลักษณะท่าทางการยืนแบบตริภังค์ (ยืนบิดสะโพก) มาเป็นหลักและสัญลักษณ์ของการยืน ในการประดิษฐ์ท่ารำนาฏลีลาชุดระบำเทพลีลา นอกจากนี้ยังนำเอาลักษณะมือถือคทา และดอกบัวของเทวรูปพระวิษณุมาเป็นหลักในการประดิษฐ์ท่ารำอีกด้วย เทวรูปหมายเลข 3,4 คือ เทวรูปพระกฤษณะยืนเอียงกายมี 2 กร กรทั้งสองหักหายไป แต่จากลักษณะไหล่ซ้ายที่ยกสูงขึ้นเกือบชิดศีรษะ ทำให้คาดว่ากรข้างซ้ายคงจะยกสูงขึ้นด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้เทียบได้กับประติมากรรมรูปพระกฤษณะโควรรณะที่พบที่วัดเกาะ ประเทศเขมร ผู้จัดทำจึงนำเอาลักษณะท่าทางการยืนยกไหล่ขึ้นสูงนี้มาประดิษฐ์เป็นท่ารำ

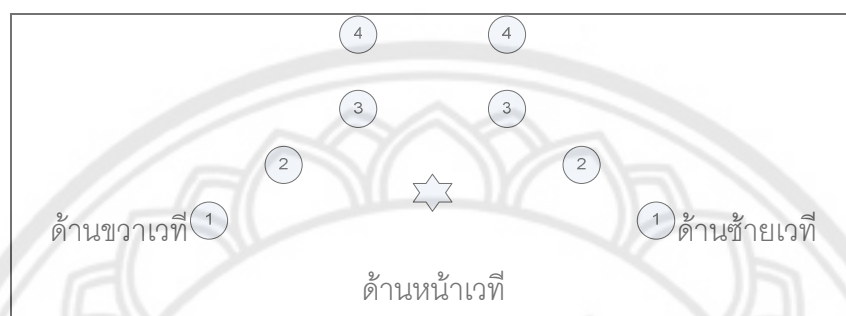
เทวรูปหมายเลข 5,6 คือ เทวรูปพระอาทิตย์ประทับยืนตรง กรทั้งสองหักหายไป แต่จากลักษณะข้อศอกที่งออยู่ทำให้เข้าใจว่าเทวรูปองค์นี้คงจะทำท่ายกแขนขึ้นระดับอก แต่ไม่สามารถกำหนดได้ว่าในหัตถ์ถือดอกบัวระดับอกหรือไม่ แต่เมื่อเทียบกับเทวรูปพระอาทิตย์พนมมาเร ศิลปะเขมรแบบไพรกเมง (อายุราว พ.ศ. 1189 – 1250) สันนิษฐานได้ว่า คือ เทวรูปพระอาทิตย์ ลักษณะท่าทางของเทวรูปพระอาทิตย์นี้น่าจะคล้ายคลึงกับท่าในตำรานาฏยศาสตร์ ซึ่งเป็นท่ายืนตรง ยกมือในท่าพนม ซึ่งเรียกว่าท่าแอบซ่อน ผู้จัดทำจึงนำลักษณะที่สันนิษฐานกล่าวมาเป็นหลักในการประดิษฐ์ท่ารำนาฏลีลาเทพลีลาขึ้น

ประติมากรรมฝานั่งบนถ้ำเขาอมรรัตน์ เทวรูปพระอวโลกิเตศวร ลักษณะขององค์เทวรูปมี 4 กร กรล่างทั้งสองแบบมือออก กรบนทั้งสองยกมือขึ้นเหนือศีรษะ และรูปพระพุทธรูปลักษณะท่ายืนตรง มือทั้งสองตั้งข้อมือแบบฝ่ามือออก ผู้เขียนจึงนำเอาลักษณะท่าทางขององค์เทวรูปมาศึกษาและประดิษฐ์เป็นท่ารำขึ้นแสดงนาฏลีลาชุดระบำเทพลีลา

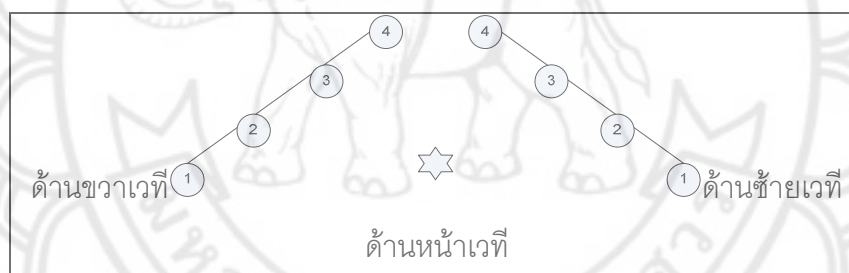
2.1.5 การวิเคราะห์รูปแบบแถว

การวิเคราะห์รูปแบบแถวในนาฏยประดิษฐ์ชุดระบำศรีเทพ มีรูปแบบแถวและจัดกระบวนกระบวนแถว ได้ทั้งสิ้น 10 รูปแบบแถว โดยแต่ละแถวจะมีการเคลื่อนที่และการตั้งซุ่ม ในระบำศรีเทพ ได้ดังนี้

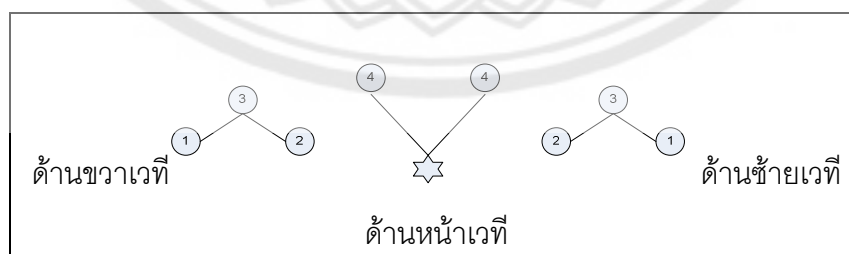
รูปแบบแถวที่ 1

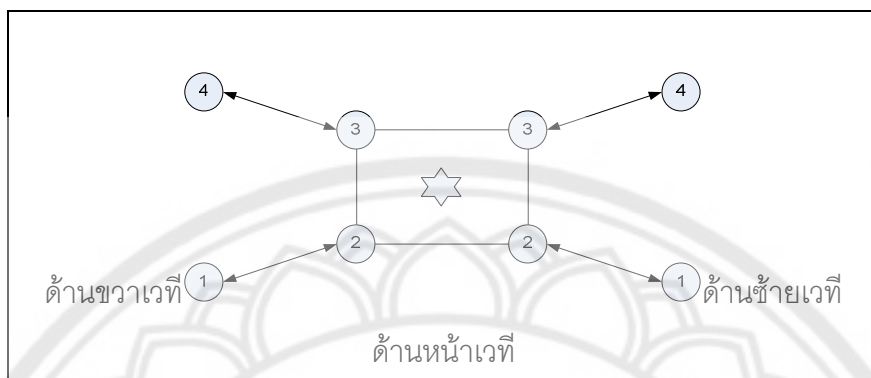
รูปแบบแถวที่ 2

รูปแบบแถวที่ 3

รูปแบบแถวที่ 4

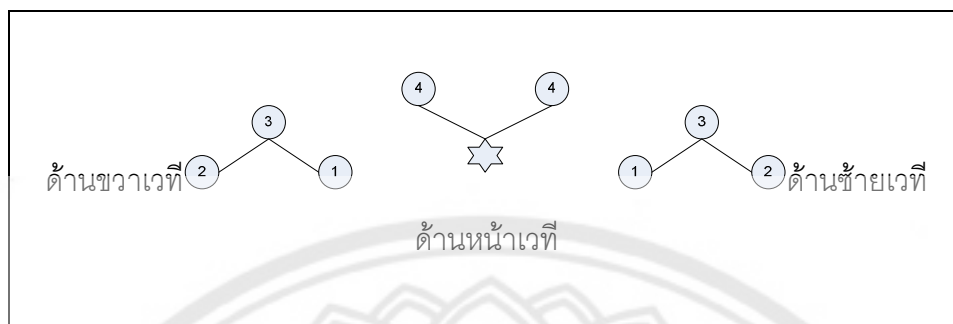
รูปแบบแถวที่ 5

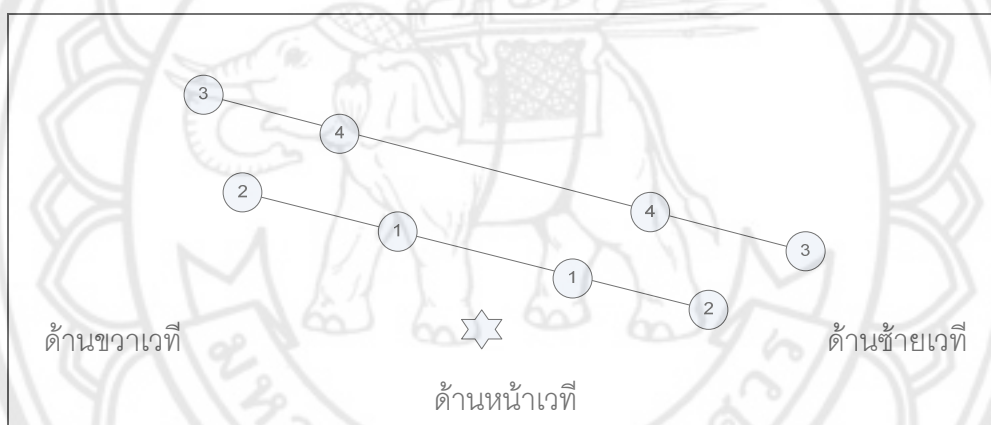
รูปแบบแถวที่ 6

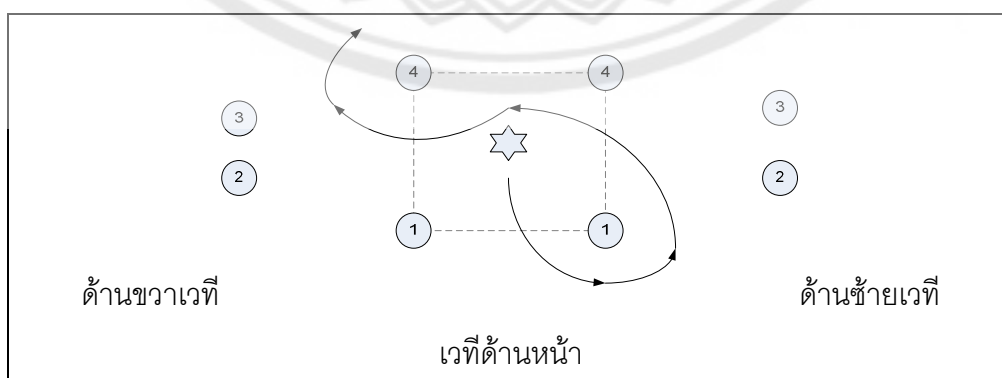
รูปแบบแถวที่ 7

รูปแบบแถวที่ 8

รูปแบบแถวที่ 9

รูปแบบแถวที่ 10

2.2 เครื่องดนตรี และท่วงทำนองเพลง

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุดระบำศรีเทพ จะใช้วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องคู่ จะใช้เพลง “ขอมดำเนิน” ซึ่งเป็นเพลงไทยสำเนียงเขมร อัตราชั้นเดียวแล้วน มาขยายเป็นสองชั้น ให้อารมณ์เพลงแสดงอารมณ์เร้าแรง สนุกสนาน

2.3 เครื่องแต่งกาย

รูปแบบของเครื่องแต่งกายในการแสดงนาฏยประดิษฐ์ระบำศรีเทพ เป็นการนำเอาลักษณะของศิลปะทั้ง 3 สมัยที่ปรากฏในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อันได้แก่ รูปแบบของเครื่องทรงและเครื่องแต่งกายของเทวรูปมาประยุกต์และดัดแปลงขึ้นใหม่ เช่น ลักษณะลวดลายของเครื่องประดับศีรษะได้นำลวดลายตรงกลางของศีรษะเทวรูปพระอาทิตย์ สายเข็มขัดและหัวเข็มขัดได้นำรูปแบบมาจากกรวยพระศอกของเทวรูปพระอาทิตย์ ศิราภรณ์ทรงแปดเหลี่ยมของตัวเอกดัดแปลงและประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระมาลาทรงแปดเหลี่ยมของเทวรูปพระวิษณุ มงกุฎของผู้แสดงตัวรองได้รูปแบบมาจากกระบังหน้าลายประจำยามของเทวรูปพระอาทิตย์ ต่างหูทรงกลมได้รูปแบบมาจากต่างหูของเทวรูปพระอาทิตย์ ลักษณะการนุ่งผ้าได้มาจากประติมากรรมในสมัยขอมโบราณ สายสังวาลและสร้อยคอได้รูปแบบมาจากเทวรูปในสมัยอินเดีย ทรงผมได้รูปแบบมาจากประติมากรรมสมัยทวารวดี ส่วนสีของเครื่องแต่งกายของผู้แสดงตัวเอกได้จากสีของพระอาทิตย์ดัดแปลงให้ออกม่วงชมพู สีของเครื่องแต่งกายของผู้แสดงตัวรองได้จากสีเหลืองของพระนารายณ์ การที่นำเอารูปแบบของเทวรูปแต่ละสมัยมาคิดประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นเครื่องแต่งกายในการแสดงนาฏยประดิษฐ์ระบำศรีเทพนั้น เพื่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์และดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นการฟื้นฟูศิลปะโบราณวัตถุและนำมาจินตนาการดัดแปลงสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ต่อไป

เครื่องแต่งกายนาฏยประดิษฐ์ระบำศรีเทพ

1. ศิราภรณ์ทรงแปดเหลี่ยมของตัวเอกดัดแปลงและประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระมาลาทรงแปดเหลี่ยมของเทวรูปพระวิษณุที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

2. มงกุฎของผู้แสดงตัวรองได้รูปแบบมาจากกระบังหน้าลายประจำยามของเทวรูปพระอาทิตย์ที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

3. ทรงผมได้รูปแบบและดัดแปลงมาจากประติมากรรมสมัยทวารวดี

4. สายสังวาลและสร้อยคอได้รูปแบบมาจากเทวรูปในสมัยอินเดียที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

5. ผ้าถุงลักษณะการนุ่งผ้าได้มาจากประติมากรรมในสมัยขอมโบราณ

6. สายเข็มขัดและหัวเข็มขัดได้นำรูปแบบมาจากกรองพระศอของเทวรูปพระอาทิตย์ที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

7. ต่างหูทรงกลมได้รูปแบบมาจากต่างหูของเทวรูปพระอาทิตย์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

8. ห้อยข้าง ดัดแปลงมาจากการแต่งกายของระบำลพบุรีแต่ได้ปรับให้สั้นลง ห้อยอุบะในตัว

9. ห้อยหน้า ได้ดัดแปลงมาจากประติมากรรมในสมัยขอมโบราณ

10. รัดต้นแขน ได้รูปแบบมาจากลวดลายศิลปะขอม

11. กำไลข้อมือ ได้รูปแบบมาจากลวดลายศิลปะขอม

12. กรองคอ ได้รูปแบบและรูปทรงมาจากศิลปะขอม

2.4 โอกาสที่ใช้แสดง

2.4.1 งานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติและนานาชาติ

2.4.2 แสดงประกอบในการแสดงแสงเสียงและสื่อผสม ณ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

2.4.3 แสดงประกอบในการแสดงแสงเสียงและสื่อผสมงานประเพณีอุม้พระดำน้ำ

2.4.4 แสดงงานเทศกาลมะขามหวานนครบาลเพชรบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้า แนวคิดและประติษฐการของระบำนาศรีเทพ ผู้ศึกษาค้นคว่ำมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวเคราะห์ทำรำ และกระบวนการทำรำในการแสดงนาฏศิลป์ชุดอื่น ๆ
2. ควรมีการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยอย่างครบถ้วน
3. ควรมีการสร้างสรรค่นาฏยประติษฐที่เกี่ยวข้งกับประวัติศาสตร์ทางโบราณคดีในชุดใหม่ ๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีต่าง ๆ
4. ควรมีการบันทึกทำรำในการแสดงนาฏศิลป์ไทยในชุดอื่น ๆ ด้วยตารางบันทึกทำรำแนวคิดของรองศาสตราจารย์ประทีป นกปี เพราะสามารถบันทึกได้อย่างละเอียดสมบูรณ์
5. การประติษฐชุดการแสดงต้องมีการศึกษาข้อมูลที่ถูกต้อง ทั้งประวัติความเป็นมาทำรำ กระบวนทำรำ เพลงร้อง ทำนองดนตรีและเครื่องแต่งกาย เพื่อความถูกต้องตามหลักของการประติษฐชุดการแสดง
6. การเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทย นอกจากการเผยแพร่ทางด้านเอกสารข้อมูลแล้ว ควรมีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน